

KEMAL ERASLAN, ESKİ UYGUR TÜRKÇESİ GRAMERİ, TDK YAYINLARI, ANKARA 2012 (tanıtma)

Fatma ÖZKAN*

Eski Türkçe, Türkçenin bilinen en eski yazılı ürünlerinin bulunduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ürünlerin -Ergin'in deyimiyle *Taşlar üzerine yazılmış tarih*¹- dili Köktürkçedir. Köktürkçe, Eski Türkçe döneminin birinci kolunu oluştururken ikinci kolunu da Eski Uygurca veya Eski Uygur Türkçesi oluşturmaktadır. Eski Uygur Türkçesi, Uygur Türklerinin yerleşik hayata geçip bu kültür çerçevesinde meydana getirdikleri edebiyatın dilini yansıtmaktadır. Eski Uygur Türkçesi ile yazılan eserler gün yüzüne çıktıkça neşredilmiş ve ilim âlemini sunulmuştur.² Neşredilen eserlerin yanı sıra bu eserlerden yola çıkarak gramer çalışmaları da yapılmıştır.³ Yapılan gramer çalışmaları genellikle Köktürkçe kolunun da dâhil olduğu Eski Türkçe dönemi adı altında ele alınmıştır. Ortaya konulan çalışmaların hepsi değerli olmakla birlikte Eraslan'ın "Eski Uygur Türkçesi Grameri" adlı çalışması bu noktada ayrı bir önem arz etmektedir. Eraslan'ın 2012 yılında Türk Dil Kurumu tarafından basılan 664 sayfalık kitabı, Türkoloji alanında çalışma yapan genç araştırmacılara ve öğrencilere faydalı olmak amacıyla bir ders kitabı niteliğinde hazırlanmıştır.

Kitap *Giriş* dâhil olmak üzere 10 başlık altında hazırlanmıştır. Bu başlıklar *yazım bilgisi*, *ses bilgisi*, *şekil bilgisi* ve *cümle bilgisi* bölümleri ile

bibliyografya, *sözlük*, *Budist ve Mani terimleri*, *gramer terimleri* ve *gramatikal dizini* kapsamaktadır.

Kitabın *Giriş*(31- 56 s.) kısmında bir dilin şekillenmesinde büyük rol oynayan medeniyet, kültür, din gibi unsurlar Uygurlar açısından ele alınıp bu bölümde ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Eraslan, Uygur metinlerini konu ederken bu metinleri anlama yolunun metinlerin ait olduğu din hakkında bilgi sahibi olmaktan geçtiğini bildiğinden, Budizm ve Maniheizm hakkında bilgi vermeyi de ihmal etmemiştir. Ayrıca Eski Uygur Türkçesi metinlerini ele alırken bu bilgilere vâkıf olmanın faydalı olduğunu da bizzat belirtmiştir.

Giriş kısmından sonra kitapta *Yazım Bilgisi*(57-62 s.) başlığı altında *Ünlüler* ve *Ünsüzlerin* yazılışları bu döneme ait metinlerden örneklerle birlikte verilmektedir.

Ses Bilgisi(63-88 s.) bölümünde sesin tanımına yer verildikten sonra *Ünlüler* ve *Ünsüzler* olmak üzere dilin sesleri iki grupta incelenir. Burada fonemler tek tek ele alınarak ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Daha sonra *Ses Olayları* yan başlığı altında 23 adet ses olayının tanımı yapılmış ve örneklerle pekiştirilmiştir. Eraslan'ın ses olaylarına *z'leşme* maddesini dâhil etmesi dikkat çekicidir.

Şekil Bilgisi(89-448 s.) bahsinde *Kök*, *Ek* ve *Gövde* ele alındıktan sonra sırasıyla *İsim*, *Sıfat*, *Zarf*, *Zamir*, *Edat* ve *Fiil* konuları alt başlıkları ile değerlendirilmektedir. Soru sıfatlarında ve soru zarflarında **ka köküne dayalı olanlar* alt başlığı farklılık arz etmektedir. Şekil Bilgisinin *Fiil*(310-448 s.) bahsinde fiilin ses ve şekil yapısına değinildikten sonra *fiil kökleri* ve *gövdeleri*, *fiil işletme ekleri*, *fiil çekimi*, *fiillerin soru şekli* ele alınıp incelenmiştir. Fiil isimleri, isim-fiiller, zarf-fiiller *Fiillerin Özel Şekilleri* yan başlığı altında değerlendirilmiştir. Fiillerde son olarak *yardımcı fiiller* kendi içerisinde tasnif edilerek incelenmektedir.

Eraslan, "Eski Uygur Türkçesi Grameri" kitabında gramer kitaplarının standart yapısına bağlı kalarak şekli vermektedir. Kitabı diğerlerinden farklı kılan yan ise bu şeklin yanında fonksiyon ve ifadelerin de verilmesidir. Mesela isim işletme eklerinden biri olan *Eşitlik Hâli* hakkında bilgi verildikten sonra ekin 2 işlevi ve 5 ifadesi(152-154 s.) de örnekleri ile verilmektedir.

Ömrünü bu sahaya adanmış bir bilim adamı olarak Eraslan kitabında ele aldığı konuları derinlemesine araştırmış ve ulaşabildiği tüm bilgilere kitabında yer vermiştir. Böylece bu konulardan birine değinmek isteyen araştırmacı, o konu hakkındaki tüm görüşlere toplu olarak ulaşabilmektedir.

Genellikle dil incelemelerinde eksikliği hissedilen cümle bilgisi bahsidir. Eraslan, *Cümle Bilgisi*(449-530 s.) başlığı altında Eski Uygur Türkçesinin sentaks yapısını vererek bu çalışmada bu eksikliği ortadan kaldırmış

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, fatmaozkan22@gmail.com

¹ ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, s. XIV, 2006, İstanbul.

² AKAR, Ali, **Türk Dili Tarihi**, Ötüken Neşriyat A.Ş.,5.Basım, 2012, Ankara; ERCİLASUN, Ahmet B., **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., 11.baskı, 2011, Ankara.

³ Eraslan yapılan çalışmaları şu şekilde sıralamaktadır: A.von, Gabain, Alttürkische Grammatik, Wiesbaden 1974,A.N.Kononov, Grammatika yazık tyurkskih Runičeskih pamyatnikov, VII-IX Vekov,Leningrad 1980, T.Tekin, A Grammar of Orkhon Turkic, Calofornia 1967,M.Erdal, A Grammar of Old Turkic, Leiden-Boston 2004,Ş.Tekin, Eski Türkçe,TDEK,Ankara,1976,s. 142-192.

bulunmaktadır. Eraslan “Cümle, bir oluş veya kılışı hüküm halinde ifade eden kelime grubudur.”(449 s.) tanımını yaptıktan sonra Eski Uygur Türkçesinde kullanılan kelime gruplarını sıralar. Kelime gruplarından *İkilemeler* Uygur Türkçesi için ayrı bir yere sahiptir. Uygur Türkçesinde çok sık kullanılan ve anlatıma zenginlik katan bu ikilemeler 4 grupta incelenmiştir. Bunun dışında Eraslan çalışmasında 23 kelime grubuna yer vermiştir. Bu gruplardan *açıklama* ve *sıralama* grupları bilinen grupların dışında gruplardır. Kitapta karşımıza çıkan bir başka farklılık ise birleşik cümle çeşitlerindedir. Eraslan’ın ele aldığı birleşik cümleler *sıralı birleşik*, *şartlı birleşik*, *edatlı birleşik*, *iç içe birleşik* ve *açıklayıcı birleşik* cümlelerden müteşekkildir.

Kitap bu bölümleriyle olduğu kadar bundan sonra verilen bölümlerle de ayrı bir değere sahiptir. *Bibliyografya*(531-543 s.) kısmı Eski Uygur Türkçesi sahasında araştırma yapanlara geniş bir kaynakça sunmaktadır. Caferoğlu⁴’nun bu alandaki sözlüğünün yanı sıra Eraslan da çalışmasının sonuna eklediği *Sözlük-Dizin*(547-627 s.) ile Türk dilinin önemli bir sahası olan Eski Uygur Türkçesine katkı sağlamaktadır. Eraslan; Budizm, Maniheizm dinleri çerçevesinde meydana getirilen eserlerin dilini anlamak üzere de *Budist ve Mani Terimleri*(629-640 s.) başlığı altında çok değerli bir çalışmaya daha yer vermektedir. Son kısımda da *Gramer Terimleri*(641-645 s.) ve *Gramatikal Dizin*(647-664 s.) bulunmaktadır. Bu dizin ile de ek, kök bilgisi verilerek köken bilgisine dair faydalı bir çalışma yapılmıştır.

Eraslan’ın eseri Eski Uygur Türkçesinin gramerini tüm yönleriyle ortaya koymaktadır. Ayrıca bu kitap bir sahada yapılacak olan gramer çalışmasının nasıl olması gerektiğine de güzel bir örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

AKAR, Ali, **Türk Dili Tarihi**, Ötüken Neşriyat A.Ş.,5.Basım,2012,Ankara.

CAFEROĞLU, Ahmet, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay.,2.Baskı,2011,Ankara.

ERCİLASUN, Ahmet B., **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dil Tarihi**, Akçağ Yay., 11.baskı, 2011, Ankara.

ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, 2006, İstanbul.

⁴ CAFEROĞLU, Ahmet, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay.,2.Baskı,2011,Ankara.